

Formidling

DET UFORSTYRREDE SIND

Sindet er indadvendt
refleksivt
hvad kan kunsten,
litteraturen, musikken
skabe af rum
til de rum vi
ikke selv rummer
så eksistensen præciseres
tydeliggøres i
et ekstatisk glimt
flyder væk
vi kan kun
nærme os kanten
før vi opløses

at ligge og
læse i græs
som den eneste
struktur
omgivet af kaos
og trække inspiration
af stråene
i én bevægelse

Diglet DET UFORSTYRREDE SIND er fra B16-digtsamlingen GRÆS/GRØNT
Tekst og illustration: Kristine Renn Olesen @en_tanke_væk

Inkompetente myndigheder skader kultur- og litteraturformidling

I skattejagten på *influencere* blev der skudt med spredehagl, så det nær havde taget livet af den smalle litteraturs frivillige anmeldere og ildsjæle.

Med den ene hånd har SKAT siddet advarsler overhørig og påført statskassen milliardtab; med den anden har de overfortolket regler, der til gengæld for bagatellignende indtægter har gjort det til et mare-ridt at anmelde bøger.

Statsskatteloven af 1922, som danner grundlag for personbeskatning, blev ikke ændret, men SKAT valgte i begyndelsen af 2021 at udlægge i en vejledning, at bloggere »skal fastsætte produktets værdi til markedsværdien. Det vil sige til det beløb, som det ville koste at købe et tilsvarende produkt«. Her forsømte man at skele både til, at anmeldere ikke reklamerer, men på egne vegne formidler kritisk, og at anmeldereksemplarer ikke har pengeværdi og dermed beskatningsgrundlag.

Efter megen kritik gik skatteministeren ind i sagen og meddelte, at det i vejledningen vil blive præciseret, »at markedsværdien af bøger, der er påtrykt *anmeldereksemplar*, efter et skøn kan ansættes til en lavere værdi end butiksprisen«. Det efterlader boganmelderne med en halv sejr og endnu mere uklarhed, når de selv skal jukse sig frem til denne lavere værdi. Her er det dog oplagt at finde hjemmel til sin vurdering hos selvsamme SKAT, der i vejledningen F.A.18.6 angiver bøger, der sendes gratis for at blive anmeldt og er overstemplet *anmeldereksemplar*, som eksempel på vareprøver af så ringe værdi, at de sågar bevilges definitiv toldfrihed.

Modersmål-Selskabets bestyrelse

- Formand Ulla Weinreich
formand@modersmaalselskabet.dk
- Næstformand Christian Munk
munk@modersmaalselskabet.dk
- Kasserer Michael Bach Ipsen
kasserer@modersmaalselskabet.dk
- Webmaster Svend Nielsen
webmaster@modersmaalselskabet.dk
- Ingrid Carlsen
- Torben Arboe
- Selina Veng
- Shökufe Tadayoni Heiberg

Suppleanter

- Uffe Hartvig Larsen
- Helle Lykke Kofoed Jensen

Adresse

Modersmål-Selskabet

c/o Ulla Weinreich
Kærsangervej 12, 1.tv.
DK-2400 København NV

Tlf.: 21 860 864
CVR-nr.: 76824215

sek@modersmaalselskabet.dk

Kontingent og betaling

250 kr. pr. år. Portotillæg udland: 150 kr.

MobilePay: 35556

Reg.nr. 9570 kontonr. 667 6901

SWIFT/BIC: DABADKKK

IBAN: DK8030000006676901

Betalingservice

PBS-nr. 09525351, debitorgr.: 00001

Kundenr. = medlemsnr. (4 cifre)

Modersmål-Selskabet

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

- At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne.
- At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Sprog & Samfund

Modersmål-Selskabets medlemsblad, *Sprog & Samfund*, udkommer fire gange årligt. Artiklerne tegner ikke nødvendigvis selskabets holdning.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Redaktion

Christian Munk
Ulla Weinreich
Uffe Hartvig Larsen

Ansvarshavende redaktør

Michael Bach Ipsen
Tlf.: 40 61 08 58
red@modersmaalselskabet.dk

Layout

Hanne Grønlund

ISSN

ISSN 0108-433X (trykt udgave)

ISSN 2246-4212 (PDF)

Juni 2021 (39. årgang nr. 2)

Anders Agger modtager Modersmål-Prisen 2021

Michael Bach Ipsen

Man ved, man er i gode hænder, når man hører et indslag med Anders Agger. Hans stemme er på samme tid rolig, jysk, klar og udtryksfuld.

Agger har været journalist ved Danmarks Radio siden 1989 og fik allerede i 2001 DR's Sprogpris for sit sprog, »som han overlegent og stilsikkert bruger til overrumpende indfald med uventede indgange til en historie«.

I en menneskealder har han portrætteret hverdagen og alle livets facetter for mennesker rundt om i Danmark og verden. Han gør det med en særlig ro og indlevelsesevne, der indgyder folk tryghed og får

dem til at åbne sig og vise, hvem de er. Hans talent er langt fra en selvfølge, hverken i fremmede kulturer, hvor man ikke kan vade ind i folk med træsko på, eller hjemme i Vestjylland, hvor folk ikke er kendt for at fortælle vidt og bredt om sig selv.

I 2011 arbejdede Agger i seks uger som frivillig på Anker Fjord Hospice i Hvide Sande for at tage sig ordentlig tid til at lære de døende at kende og fortælle deres sidste historie med svære spørgsmål og endnu sværere svar.

I 2019 interviewede han den 12-årige dreng Ali Maskiry, som han tilfældigt mødte på gaden i Oman, hvor han hjalp med at tolke fra arabisk til engelsk. Agger spurgte, hvordan Ali så på ham som kristen. »Jeg føler, at vi er ens. Jeg er ligeglad, vi er alle mennesker. Der er ingen forskel på os,« svarede Ali. »I modsætning til når voksne siger det samme, virker han helt umiddelbar og har ingen skjulte hensigter,« lød Aggers forklaring. Klippet endte med at gå verden rundt, hvor Ali blev hyldet for sit fredssind.

Anders Agger hyldes for i et varieret og elegant sprog at fortælle brede kredse de historier, som giver mennesker et nuanceret syn på hinanden, og som ellers var forblevet ufortalte. ■

Anders Agger på »hjemmebane« ved Ringkøbing Fjord

Kom til prisoverrækkelse

Ceremonien finder sted lørdag den 2. oktober fra kl. 14 i Rådhushallen, Ved Fjorden 6, 6950 Ringkøbing. Tilmelding kan ske fra den 19. juli på modersmaalselskabet.dk/bestilling eller tlf. 40 61 08 58. Først til mølle gælder.

Tildelingen af prisen markeres også i København senere på efteråret. Program for begge arrangementer følger.

Kulturlivets paradoks

Daniel Boysen, forfatter og litteraturformidler, cand.mag.

Da bogbloggerne kom i SKATs søgelys, var det blot endnu et eksempel på, hvordan rigide regler og absurde tiltag er med til at udhule kulturlivet. Men heldigvis også et eksempel på, at det er muligt at stå imod og kæmpe for sin ret.

En sætning, jeg fra tid til anden siger, når jeg er sammen med andre fra kulturverdenen, lyder således: »Alle vil gerne have og bruge kultur, men ingen vil betale for den.« Sætningen er ingenlunde ny eller særlig original, men den indkapsler en vedvarende problematik for samtlige kræfter i kulturens forskellige sfærer. Den gælder for de ansatte, de udøvende og de frivillige. Mange er ramt af den frustration, som netop den sætning italesætter.

Kulturlivets paradoks består med andre ord i, at kunsten er eftertragtet, hvilket giver gode muligheder for at afsætte f.eks. sin litteratur, som er det område, jeg arbejder i. Men samtidig med, at man er eftertragtet, mødes man også af en manglende forståelse for, at kunstnerisk arbejde koster andet end rødvin eller en god frokost. Det samme kan i mange tilfælde siges om litteraturformidlerne, hvor f.eks. bogbloggerne, der ofte er professionelle, men ulønnede formidlere, gør et større stykke arbejde end mange litteraturredaktioner hos aviserne. Deres frivillige arbejde er både værdsat og nødvendigt for mange nye udgivers udbredelse og mulighed for at finde læsere. Derfor vakte det også bestyrtelse, da SKAT forsøgte at inddrive skattemidler fra de anmeldereksemplarer, som bogbloggerne modtager.

Alle dele af kulturlivet er ramt af svære vilkår

Hvis det så bare stoppede der, men det gør det ikke. De lønnede litteraturformidlere oplever lignende problematikker, når de f.eks. skal arrangere et forfattermøde, hvor to forfattere mødes, og den ansatte skal moderere samtalen og rammesætte mødet. Læsetiden, dér hvor man planlægger rammen, spørgsmålene og aftenens forløb, er uden for arbejdstid.

Man skal altså læse bøgerne i sin fritid og prise sig lykkelig for, at man i det mindste får løn for at afvikle arrangementet.

Og det fortsætter ind i de frivillige arrangørers arbejde, hvor jeg flere gange har været i dialog med Slots- og Kulturstyrelsen om, hvorfor de forfatterhonorarer, der søges om, skal udbetales til privatkontoen hos arrangøren frem for til forfatterne. Det giver den frivillige arrangør en kringlet opgave, hvor penge skal videreføres, og der skal medsendes beviser til SKAT, så de forstår, at det er forfatterne – ikke den frivillige arrangør – der har modtaget pengene og derfor skal beskattes af dem. Jeg har desuden talt med SKAT, der siger, at jeg skal tale med Slots- og Kulturstyrelsen, så også dér kører tingene i ring.

Det store problem er, at det ofte er de frivillige, der skal tage den slags kampe, mens de, der sidder og hæver en fast løn, bare kan læne sig tilbage. Jeg befinder mig selv i alle de ovennævnte sfærer af kulturlivet, og jeg kæmper og slås som biblioteksansat for, at alle forfattere er aflønnede, nogle gange lavt, andre gange mere rimeligt, men altid lønnede. I de andre sfærer har jeg arbejdet i godt ti år for meget få penge – faktisk nok med et enormt underskud, fordi jeg har betalt af egen lomme. Men pointen er jo også, at det ikke er for pengenes skyld. Jeg elsker det, jeg er uddannet til det, og jeg er god til det. Hvorfor skal det så være så svært at blive aflønnet for det? Eller at få lov til at udøve det frivilligt efter normal arbejdstid?

Manglende alvor, når man taler højt om problemerne

Der er ingen tvivl om, at litteraturmiljøerne er svære at være en del af. Når jeg og andre forsøger at itale-

de bor **skrive**, skabe og
gøre sig SYNLIGE.
*Det er sådan civilisation **heles**.*
Toni Morrison

Foto: Mariana Gil

sætte problematikker, bliver vi ofte mødt med en lettere hånende tone på de sociale medier eller bliver fremstillet som en flok rappenskralder, der råber op unødigt. Men det er ikke tilfældet. Det er vigtigt, at vi stiller krav til de ansatte i kulturverdenen, og at vi hylder dem, der arbejder frivilligt. De ansatte har noget at leve op til, de frivillige skaber noget at se op til.

Min påstand er, efter godt et årti i branchen, at man ofte overser, hvor mange der faktisk arbejder frivilligt i kulturlivet eller gør det for meget få penge. Og hvor hårdt de arbejder. At der mangler skuldre at bære ansvaret ud på. Der findes virkelig mange gode og dygtige ansatte rundt i landet, men de er for få. Også her spiller de frivillige en afgørende rolle; som samarbejdspartnere på bibliotekerne eller lokalaviserne for at nævne et par eksempler. Men problemet med frivilligt arbejde – især som bærende kraft – er, at det ikke er vedvarende. På et tidspunkt kan den frivillige simpelthen ikke holde til mere eller bliver indspundet i regler fra dagpengeland eller SKAT.

Derfor handler det især om at slå fast, at kunstnerisk arbejde – om det er som udøvende eller formid-

Fakta

Man skal kun betale skat af det, som har en egentlig pengeværdi. Hvis man som boganmelder skulle købe bøger og tjente penge på sit arbejde, ville man endda være berettiget til at *fradrage* bogkøb som arbejdsrelateret udgift. Det fremgår af Statsskatteloven af 10. april 1922:

- § 4.** Som skattepligtig Indkomst betragtes med de i det følgende fastsatte Undtagelser og Begrænsninger den skattepligtiges samlede Aarsindtægter, hvad enten de hidrører her fra Landet eller ikke, bestaaende i *Penge eller Formuegoder af Pengeværdi*, saaledes f.Eks.: (...)
Naturalydelse.
- § 6.** Ved Beregningen af den skattepligtige Indkomst bliver at fradrage:
- a.** Driftsomkostninger, d.v.s. de Udgifter, som i Aarets Løb er anvendt til at erhverve, sikre og vedligeholde Indkomsten, derunder ordinære Afskrivninger;
 - b.** fra Embedsindtægter de Udgifter til Kontorhold m.v., som Embedets Bestrielse har medført.

ler – er penge værd. Vi må stoppe samlebåndet af gratis arbejdskraft og kræve flere ansatte på institutionerne og hos aviserne. Og så må vi hyldede folk, der arbejder frivilligt dag og nat for at udbrede litteratur og kultur, ikke forsøge at sætte en stopper for dem med tåbelige regler. ■

Journalistens vigtigste værktøj til klarhed er det enkle sprog

Ole H.B. Andreesen, journalist og linjefagsleder, Askov Højskole ✉ aa@askov-hojskole.dk

Jeg holder af at se journalistens sprog som et vindue: Det skal være pudset, så man kan se igennem og direkte på sagen. Derfor skal sproget tænkes enkelt og konkret i sin opbygning og sit ordvalg.

Det handler om at skrive, som vi taler. For vi taler et hverdagsprog, som er konkret, enkelt i sin opbygning, analytisk og klart. Find ind til kernen af, hvad det hverdagsprog indeholder, så er det ikke så svært at skrive: Hvis du kan tænke det, kan du sige det, kan du skrive det. Men hvis det er så let at undgå klicheer, abstrakt ordflom, syntetisk og semantisk tomgang, hvorfor er der så så meget af det i journalistikken?

Der er flere forklaringer; en af dem handler om »Det 3. Publikum«. At man har helt andre modtagere i tankerne end dem, der skal læse teksten. Man tænker på kilden, fagfæller, dem, man vil imponere. Det bliver dem, man skriver til – eller forestillingen om, hvordan man tror, de vil reagere, hvis man »bare« nøjes med at skrive enkelt.

Men det gode, journalistiske sprog henvender sig ikke til ligesindede – det henvender sig til folk, der ikke er dumme, men heller ikke ved alt. Derfor skal man være parat til at tænke klarhed fremfor præcision. Tænke som den østrigske filosof Wittgenstein, der sagde, at »hvis noget er vigtigt, kan det også siges klart«. Hvis man tænker klart, så ender sproget med at blive konkret og let at forstå. Hvis man med »præcist« tænker på det fagspecifikke sprog, som bruges til at definere et fags særkende, så bliver det abstrakt og svært.

For det gode, journalistiske sprog er målet at informere – ikke imponere. Eller som den engelske

forfatter C.S. Lewis skrev: »Enhver idiot kan skrive i fagsproget. Kunsten ligger i at skrive i folkesproget. Kan man ikke det, er det, enten fordi man ikke forstår sin historie, eller fordi man ikke tror på den.«

Mit sprogarbejdes tretrinsraket

Når jeg selv skriver, luger jeg mere ud, end jeg tilføjer. Jeg fjerner og forenkler for at male de klare billeder frem på nethinden hos min læser, og der er især tre elementer, jeg arbejder med:

Verberne er med til at bære historien frem og befordre en leg med begreberne, så de pirrer læserens fantasi og ikke står stille. Ved at lege med de billeder,

aktive verber kan tegne, bliver sproget levende og klart. Der er forskel på at skrive, at en mand »siger«, og at han »sprutter«. Hvis jeg nøjes med »siger«, må jeg tilføje noget for at gøre situationen klar: »... med en vred stemme«, »siger han med en stemme, der

dirrer af vrede«. Det eneste, jeg opnår, er at bruge en forfærdelig masse ord, men ved at erstatte »siger« med »sprutter« får jeg udtrykt måden, han kommunikerer på, enkelt, klart og kort.

Jeg forsøger at variere sproget. Det må aldrig blive forudsigeligt, så ved at arbejde med sætningsindlederne, korte og lange sætninger, synonyme og sanselighed stræber jeg efter et sprog uden monotoni, gentagelse og klicheer. Mit sprog bliver fladt, klichfyldt og syntetisk, når jeg har travlt og skriver

Det gode, journalistiske sprog henvender sig ikke til ligesindede – det henvender sig til folk, der ikke er dumme, men heller ikke ved alt.

mere på rutinen end på et overskud. Derfor søger jeg at have tid til teksterne. Tiden bruger jeg, både mens jeg skriver – og bagefter. Denne tekst har været flere dage undervejs, hvor jeg har skrevet lidt, læst det igen, slettet, rettet, ændret, kortet, forlænget. Hele tiden med Wittgenstein i baghovedet: »Hvis noget er vigtigt, kan det også siges klart.«

Der er en fjerde bevidsthed i mit sprogarbejde: Jeg dvæler sjældent. Jeg kender det fra folk, der elsker at høre sig selv tale – de bliver ofte selvfede og dvæler ved særligt udvalgte passager af det, de lige har sagt. Når jeg har skrevet en tekst, så sender jeg den af sted – og slut. Hvis jeg samlede på mine fede udtryk og læste tekstafsnit igen og igen, ville de ord, udtryk

og formuleringer blive en del af min sproglige rutine. Det ville være nogle, jeg konstant vendte tilbage til, og det er en magelighedsfælde, jeg ikke vil falde i.

Jeg er meget bevidst om, at alt bør skrives i den konkrete kontekst, og at det er snyd, hvis jeg bevidstløst trækker gode, en gang anvendte udtryk og formuleringer med mig som et slæbespor gennem min skriftlighed. Som onklen, der kun har syv vittigheder – til gengæld fortæller han dem syv gange. Til hver fest.

Jeg er meget bevidst om, at alt bør skrives i den konkrete kontekst, og at det er snyd, hvis jeg bevidstløst trækker gode, en gang anvendte udtryk og formuleringer med mig som et slæbespor gennem min skriftlighed. Som onklen, der kun har syv vittigheder – til gengæld fortæller han dem syv gange. Til hver fest.

Junglen er ikke overskuelig som roemarken

Et klart og effektivt journalistisk sprog er kendetegnet ved, at det mere minder om en roemark end en jungle med en overflod af forskellige gevækster, dyr, lyde, lys. Sådant en jungle bliver man grebet af: Den er fascinerende med alt det nye at se på. Men man bliver træt, orker ikke mere og glemmer til sidst, hvorfor man gik ind i junglen – og opdager, at man er faret vild.

På roemarken ved du, at du skal hakke roer. Det er til at overskue, selv om marken strækker sig over den ene bakke efter den anden. Men du hakker roer – og i nogle af rækkerne står en valmue, en høstblomst. I andre rækker møder du en mus eller en sommerfugl. Det er de små oaser, som giver energi og lyst til at fortsætte. Hvis du holder ud og hakker marken til ende, så finder du måske et guldhorn. Og hvis ikke, så fik du dog hakket roerne.

Oversat til det gode sprog: Lad være med at gejle sproget og sætningerne op og pynte med ordguirlander. Det er sjovt til at begynde med, men det risikerer at dække for historien og forvirre læseren. Og så virker sproget ikke. Hold dig til et sprog, der er enkelt i sin opbygning og konkret i sit ordvalg. Så vil det »gyldne« verbum, den anderledes sætningsindledning, den overraskende sætningslængde fungere som belønninger til læseren. ■

Fra barndomshobby til udgivelse

Anna Risgaard Lindbjerg & Iben Amalie Kjær

Hvis man tager til Rebild Kommune, hvor Alberte Thusgaard bor med sin familie og hunden Skipper, kan man ved første øjekast tro, at den unge pige på 15 år lever et helt normalt teenageliv. Men i en alder af kun 14 år blev hun udgivet som forfatter med debutromanen *Casmir og folket i skoven*.

Idéen til Thusgaards roman kom til hende en dag på hendes værelse, og ikke langt derfra, i Rebild Hundeskov, fandt hun inspiration til bogens begyndelse. Historien finder dog ikke sted i Rebild, men derimod i en helt ny fantasy-verden. Hun fortæller, at det ikke var et bevidst valg at skrive historien inden for fantasy-genren, men at det derimod kom helt naturligt, da hun altid selv har været draget af genren.

Det er idéen om helt normale mennesker, der skal »overleve« i ekstraordinære situationer og finde deres vej gennem dem, der virkelig tiltrækker mig.

Interessen bliver vakt

Det er ikke kun genrevalget, der kom helt naturligt til Thusgaard, men også selve skrivningen. Fra det

øjeblik, hun lærte at danne ord, begyndte hun hurtigt at opdigte små historier. Dette udviklede sig til en seriøs hobby og en stor kærlighed til det at skrive. Thusgaard fremhæver især karakterarbejdet:

Det, jeg finder mest interessant ved at skrive, er karaktererne og forholdene mellem karaktererne, som man kan opdigte. Når man skaber en historie, er det for mig lige så vigtigt, at tidslinjen og handlingen fungerer, som at karaktererne er troværdige og menneskelige – eller med vilje umenneskelige/overmenneskelige.

Karaktererne var også det første af Thusgaards egen roman, der blev til. Resten af handlingen kom til hende i takt med, at siderne skred frem.

Romanen bliver til

Selvom handlingen og genrevalget kom nemt til den unge forfatter, har hele skriveprocessen ikke været uden sine udfordringer. Hun er undervejs rendt ind i samme problem, som mange forfattere uden tvivl kan nikke genkendende til, nemlig alt for hård selvkritik af sit eget værk.

Jeg synes, det lyder underligt, når jeg læser tilbage, hvilket også er en god ting, for så kan man jo skrive det bedre, men man skal også kunne give slip.

Selvom selvkritikken kan være svær at håndtere, har det hverken forhindret Thusgaard i at færdiggøre sin roman eller taget glæden væk fra skrivningen. Hun fortæller om en af de største glæder ved at skrive:

Det bedste er, når man kommer på en idé, der får alting til at give mere mening eller får det til at gå op i en højere enhed og giver historien mere dybde.

Men selvom Thusgaard elsker at skrive, havde hun ikke som udgangspunkt haft nogen ambitioner om at få sit værk udgivet. Idéen om udgivelse kom ikke fra hende selv.

Det var egentlig min mors idé at sende *Casmir og folket i skoven* ind til et forlag, men da vi gjorde det, synets vi nok begge to lidt, at det var et skud i tågen, så hele min familie og jeg blev meget overraskede og glade, da den blev antaget af Forlaget Mellemsgaard.

Selvom udgivelsen kom som en stor overraskelse for dem alle, satte det på ingen måde en dæmper for, hvor stolt og glad familien var, og Thusgaard sætter stor pris på den støtte, de har givet hende. Hun er naturligvis også selv meget begejstret for sin forfattertitel.

Jeg synes, det er ret fedt at have udgivet noget i min alder, for det viser også andre unge, der har drømme om at skrive, at der faktisk er forlag derude, der tør tage chancen med en.

Fremtid og gode råd

Selvom Thusgaard er stolt og tilfreds med sin debutroman, er hun slet ikke færdig med at skrive. Hun vil ikke røbe nogen af sine nye projekter for os, men hun fortæller, at hun har mange idéer. Siden det er hendes yndlingsgenre, har hun planer om at fortsætte med at skrive fantasy, men hun er langt fra begrænset af én genre. Hun vil nemlig også gerne prøve kræfter med science fiction, hvor hun tror, der er potentiale til at skabe endnu flere fantastiske fortællinger.

I en meget ung alder har Thusgaard formået at udleve noget, der for mange er en stor drøm. Hun håber på at kunne inspirere andre til at forfølge deres forfatterdrøm. Vi spurgte, hvilket råd hun ville give til andre unge forfatterspirer, og dertil svarer hun:

Du behøver ikke at have en komplet historie, når du begynder. Din mindste idé kan ende med at blive den største, og nogle gange ender din største idé i en fiasko, hvilket er okay. Det handler bare om at blive ved med at skrive, fordi du holder af det! ■

Alberte Thusgaard:
Casmir og folket i skoven.
Odense: Mellemsgaard,
2021.
ISBN 978-87-7237-475-8.
90 sider. 150 kr.

Udtale for læg og lærd

Michael Bach Ipsen

Aktuel litteratur om dansk fonetik og udtale har været en mangelvare. Den nye lærebog *Udtalt* imødekommer behovet hos både undervisere, sprogstuderende og almindeligt sproginteresserede.

Det er ikke trivielt at løfte arven efter Nina Grønnum (*Fonetik og fonologi*, 2005 og *Rødgrød med fløde*, 2007). Begge værker har længe været udsolgt, men er genopstået som *print-on-demand*. En del ting har dog forandret sig siden de lyddata, Grønnums værker bygger på. Dem giver *Udtalt* et godt indblik i.

Ligesom hos Grønnum og *Den Danske Ordbog* tager *Udtalt* udgangspunkt i IPA (se side 12–13) med en række afvigelser. Det gør bogen mere anvendelig på tværs af dansk litteratur. Omvendt falder man mellem to stole, hvis man ellers bruger IPA i tværsproglig sammenhæng, fordi *Udtalt* hverken følger bred eller snæver IPA.

Opbygning

Hvert kapitel består af en teoretisk gennemgang af stofområdet suppleret med relevante øvelser, hvis løsninger kan findes på samfundslitteratur.dk sammen med lydfiler til illustrationerne af vokallængde og stød.

I erkendelse af, at en lærebog i fonetik langt fra kan rumme alt på 200 sider, er der sidst i hvert kapitel et afsnit med forslag til *Yderligere læsning*, såsom mere dybdegående opslagsværker og afhandlinger baseret på fonetiske undersøgelser. De fleste af kilderne er lettilgængelige online, og dermed er man både udstyret med en håndterlig grundbog og et omfattende fonetisk bibliotek.

Efter første kapitel om lydskrift gennemgås forskellen på fonetik (konkret manifestation af lyd) og fonologi (abstrakt repræsentation af sproglyde), taleorganerne, akustisk frembringelse af lyd og de enkelte lydes egenskaber. Med to dedikerede kapit-

ler gives der en fin redegørelse for to begreber, som mange forveksler: *Stød*, som er uregelmæssigheden i stemmelæbesvingninger, der adskiller f.eks. *ad!* (interj.) [æðʔ] fra *ad* (præp.) [æð]; og *Tryk*, dvs. betoning af stavelser, der igen leder videre til *Tonegang* (se side 14). Efter et kort indblik i, hvordan stavelser kan opbygges (*fonotaks*) med den mest sonore lyd (typisk vokal) inderst og den mindst sonore lyd yderst (se også side 12–13), gennemgås *Processer i sammenhængende tale*. Her lægges der naturligt mest vægt på den i dansk meget udbredte *schwa-assimilation*, hvor den ubetonede udlyd i *-e(r)* opluges af foregående lyd: *gave* [ˈgæ:və] → [ˈgæ:v].

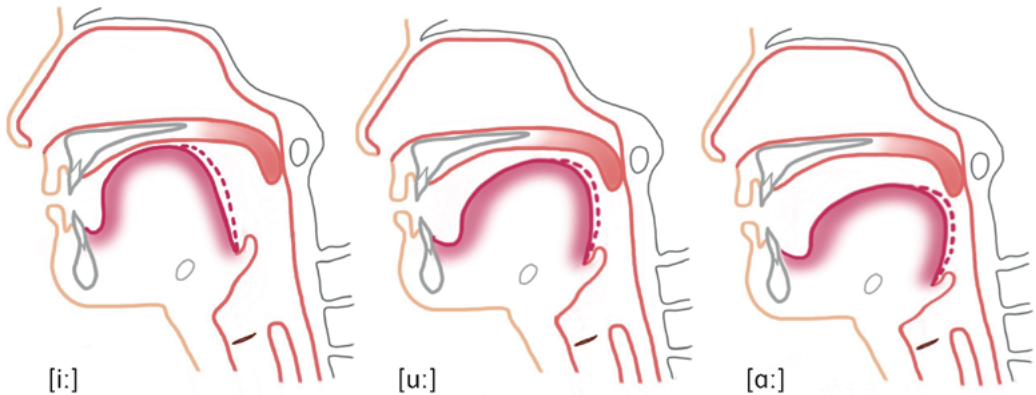
Kapitlet *Anvendt fonetik* svarer med aktuelle eksempler på, hvad det hele kan bruges til: Hvad enten det gælder undervisning af fremmedsprogede, børn, ordblinde, sangere; udvikling af talesyntese og -genkendelse eller debat om sprogpolitik, trækker man på discipliner fra fonetikken.

Det sidste kapitel er en brugervejledning til *Praat*, et gratis lydbehandlingsprogram særligt udviklet til akustisk fonetiske analyser. Det er nyttigt, men falder ikke helt naturligt i en akademisk lærebog og kan hurtigt blive forældet.

Til sidst er der en alfabetisk termliste med relevante fagtermer og forklaring af disse samt henvisninger mellem synonymer i terminologien. Det er en stor hjælp til at holde styr på begreberne.

Plads til variation

Kapitlet *Udtalevariation* giver et godt indblik i regionale og sociolektale forskelle. Når der ikke findes én bestemt korrekt udtale af dansk, hvilket bogen understreger ved flere lejligheder, har man været nødt

Figur 6.3: Tungestillingen ved artikulation af de danske vokaler [i: u: ɑ:]. Den fuldt optrukne linje viser tungens midterlinje.

Illustration fra bogen: Stig Høybye-Olsen

til at gøre sig nogle overvejelser om, hvilken referencudtale der tages udgangspunkt i, og her har man ganske ukontroversielt brugt »moderne standarddansk«, som det tales af personer født i 1960–1980 og opvokset i Storkøbenhavn. Det leder dog til, at den i københavnsk forskellige udtale af vokalen i f.eks. *sort* og *kort* må defineres som variation i standardudtalen, så [ɔ:] i *sort* ses som et jysk træk, hvor en enklere analyse er at se [oɘ] i *sort* som et sjællandsk særtræk.

Små skønhedsfejl

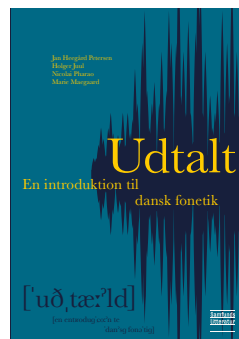
For en lærebog, der må forventes brugt så flittigt som opslagsværk som denne, er det ærgerligt, at den kun er limet og ikke syet i ryggen. Allerede efter et par gennemlæsninger kan jeg konstatere, at nogle af siderne overvejer at løsrive sig fra resten af flokken.

Flere af illustrationerne i sort/hvid eller gråtoner synes at være trykt som farvesammensætning i stedet for i ren sort. Det er særligt tydeligt, hvis man sammenligner IPA-oversigten på side 18 med konsonantskemaet fra samme oversigt på side 19. I den meningsforstyrrende ende mangler gennemstregningen af mellemtongevokalerne [i ʊ] i figuren på side 77, så de ikke kan skelnes fra fortungevokalen [i]

og bagtungevokalen [u]. Det er dog bagateller, som bør være trivielle at udbedre i et nyt oplag.

Hvor nogle af de grafiske fremstillinger, især af diftongerne, ikke er videre æstetiske, er gengivelsen af taleorganernes konfiguration i farvelagte røntgentværsnit derimod særdeles overbevisende og intuitiv, når man skal efterligne lydproduktionen og kapere begreber som høje, lave, for- og bagtungevokaler (se eksemplet ovenfor).

Bogen henviser desuden til seeingspeech.ac.uk, hvor man til stor nytte kan høre eksempler på alle lydene og samtidig se en interaktiv røntgenanimation af taleorganerne. ■

Jan Heegård Petersen,
Holger Juul,
Nicolai Pharaos og
Marie Mægaard:
*Udtalt. En introduktion
til dansk fonetik.*
Frederiksberg:
Samfundslitteratur, 2021.
ISBN 978-87-593-3627-4.
211 sider. 250 kr. Inkl.
e-bog: ISBN 978-87-593-
3866-7. 290 kr.

Lyd på skrift

Ruben Schachtenhaufen ✉ ruben@schwa.dk

I Danmark arbejder man med to forskellige lydskriftssystemer: Dania og IPA. De har dog ret forskellig filosofi og anvendelse.

Dania er udviklet i 1890'erne til at annotere udtaleforskelle i danske dialekter og sociolekter og kan kun beskrive de lyde, som var observeret i dansk på det tidspunkt. Det er et »fladt« system uden flere finhedsgrader, men relativt detaljeret med ca. 100 lydtegn (se vejledning på jysk.au.dk/publikationer).

Forskellen på Dania og IPA

IPA (det internationale fonetiske alfabet) er beregnet til at lydskrive alverdens sprog på et sammenligneligt grundlag. IPA er et »dybt« system. Det har lige som Dania ca. 100 grundtegn. De er defineret ud fra artikulatoriske træk (se nedenfor). Hertil er der en række diakritiske tegn, så man alt efter behov kan modificere lydskriften og gengive meget fine nuancer. Det bruger man i *snæver* IPA. I *bred* IPA skelner man kun mellem sprogets distinktive (betydningsadskillende) lyde, og man undgår diakritiske tegn.

Både IPA og Dania tager udgangspunkt i de latinske og græske bogstaver og varianter af disse. Mange tegn går igen; men tegnene bruges ikke altid for de samme lyde. I Dania har man tænkt dansk ortografi ind i symbolvalget, så tegnene står for tilsvarende bogstavs primære lydverdier, f.eks. *t* for lyden i »tyve«, *p* for lyden i »pakke«, *æ* for lyden i »æske« osv. I IPA kan man ikke tage hensyn til individuelle sprogs alfabeter, og tegnene står derfor indimellem for nogle andre lyde, end hvad der er intuitivt for en dansker.

En af de lidt forvirrende ting er, at *p t k* i Dania står for konsonanterne i »på«, »tå«, »kål«. I IPA skrives disse lyde med støj: /p^h ts k^h/, mens /p t k/ står for konsonanterne i »bås«, »då«, »gå«. I Dania ser det f.eks. logisk ud, når »danse« lydskrives *dansə*, men ulogisk når »stak« skrives *sdag*. I IPA skal »danse«

omvendt skrives /tænsə/, mens det ser fint ud, når »stak« skrives /stak/.

I dansk er der tradition for at afvige fra IPA og bruge en slags hybrid mellem Dania og IPA. I f.eks. *Den Danske Ordbog* tages der udgangspunkt i IPA, men *p t k b d g* bruges f.eks. som i Dania. På udtaleordbog.dk kan man se lydskrift i ren IPA.

Glidende overgang fra konsonanter til vokaler

Hvert tegn i IPA-oversigten til højre svarer til én lyd og er placeret efter artikulationssted, dvs. hvor talekanalen indsnævres mest, når lyden frembringes. Konsonanterne er også inddelt efter type. De øverste er *plosiver* (lukkelyde), hvor luftstrømmen helt afbrydes. I *frikativer* (hæmmelyde) blokeres luftstrømmen, sådan at der opstår støj, mens *approksimanter* er støjfri. En lyd står til venstre i sit felt, hvis den er ustemt, og til højre, hvis den er stemt. Med en finger på adamsæblet kan man mærke vibration, når man artikulerer en stemt lyd.

Vokaler har fri passage i talekanalen, men skelnes ved, at enten fortungen eller bagtungen er hævet i større eller mindre grad (se figuren på side 11). De vokaler, der står i par, adskiller sig kun ved, at den til højre udtales med rundede læber. På dansk har vi flere vokallyde end de fleste sprog, og fordi de ligger så tæt på hinanden, kan folk fra sprog med få vokaler have svært ved at skelne imellem alle de små nuancer. Især /a æ e/ kan for mange utrænede ører være svære at høre forskel på. ■

THE INTERNATIONAL PHONETIC ALPHABET (revised to 2020)

CONSONANTS (PULMONIC)

© 2020 IPA

	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Glottal
Plosive	p b			t d		ʈ ɖ	c ɟ	k ɡ	q ɢ		ʔ
Nasal	m	ɱ		n		ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
Trill	ʙ			r					ʀ		
Tap or Flap		ⱱ		ɾ		ɽ					
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ
Lateral fricative				ɬ ɮ							
Approximant		ʋ		ɹ		ɻ	j	ɰ			
Lateral approximant				l		ɭ	ʎ	ʟ			

Symbols to the right in a cell are voiced, to the left are voiceless. Shaded areas denote articulations judged impossible.

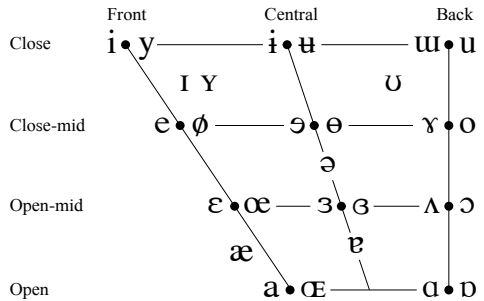
CONSONANTS (NON-PULMONIC)

Clicks	Voiced implosives	Ejectives
⊙ Bilabial	ɓ Bilabial	ʼ Examples:
Dental	ɗ Dental/alveolar	pʼ Bilabial
! (Post)alveolar	ɟ Palatal	tʼ Dental/alveolar
≠ Palatoalveolar	ɠ Velar	kʼ Velar
Alveolar lateral	ɠ Uvular	sʼ Alveolar fricative

OTHER SYMBOLS

- ʌ** Voiceless labial-velar fricative
- ʷ** Voiced labial-velar approximant
- ɥ** Voiced labial-palatal approximant
- ɥ** Voiceless epiglottal fricative
- ʕ** Voiced epiglottal fricative
- ʡ** Epiglottal plosive
- ɕ ʑ** Alveolo-palatal fricatives
- ɮ** Voiced alveolar lateral flap
- ɧ** Simultaneous **f** and **x**
- Affricates and double articulations can be represented by two symbols joined by a tie bar if necessary.

VOWELS

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a rounded vowel.

SUPRASEGMENTALS

- ˈ Primary stress
- ˌ Secondary stress
- ː Long
- ˑ Half-long
- ◌̥ Extra-short
- | Minor (foot) group
- || Major (intonation) group
- Syllable break
- ◌̥ Linking (absence of a break)

DIACRITICS

◌̥ Voiceless	ᵿ ᵻ	◌̤ Breathy voiced	ᵿ̤ ᵻ̤	◌̦ Dental	ᵿ̦ ᵻ̦
◌̤ Voiced	ᵿ̤ ᵻ̤	◌̥ Creaky voiced	ᵿ̥ ᵻ̥	◌̨ Apical	ᵿ̨ ᵻ̨
◌ʰ Aspirated	ᵿʰ ᵻʰ	◌̥ Linguolabial	ᵿ̥ ᵻ̥	◌̩ Laminal	ᵿ̩ ᵻ̩
◌̙ More rounded	ᵿ̙ ᵻ̙	◌̥ Labialized	ᵿ̥ᵝ ᵻ̥ᵝ	◌̃ Nasalized	ᵿ̃ ᵻ̃
◌̘ Less rounded	ᵿ̘ ᵻ̘	◌̥ Palatalized	ᵿ̥ʲ ᵻ̥ʲ	◌̚ Nasal release	ᵿ̚ ᵻ̚
◌̘ Advanced	ᵿ̘ ᵻ̘	◌̥ Velarized	ᵿ̥ˠ ᵻ̥ˠ	◌̚ Lateral release	ᵿ̚ᵝ ᵻ̚ᵝ
◌̙ Retracted	ᵿ̙ ᵻ̙	◌̥ Pharyngealized	ᵿ̥ˤ ᵻ̥ˤ	◌̚ No audible release	ᵿ̚̚ ᵻ̚̚
◌̥ Centralized	ᵿ̥ ᵻ̥	◌̥ Velarized or pharyngealized	ᵿ̥̚ ᵻ̥̚		
◌̥ Mid-centralized	ᵿ̥̘ ᵻ̥̘	◌̥ Raised	ᵿ̥̚ (ᵿ̥̚ = voiced alveolar fricative)		
◌̥ Syllabic	ᵿ̥̚ ᵻ̥̚	◌̥ Lowered	ᵿ̥̚ (ᵿ̥̚ = voiced bilabial approximant)		
◌̥ Non-syllabic	ᵿ̥̚ ᵻ̥̚	◌̥ Advanced Tongue Root	ᵿ̥̚ ᵻ̥̚		
◌̥ Rhoticity	ᵿ̥̚̚ ᵻ̥̚̚	◌̥ Retracted Tongue Root	ᵿ̥̚̚ ᵻ̥̚̚		

Some diacritics may be placed above a symbol with a descender, e.g. **ᵿ̚̚̚**

TONES AND WORD ACCENTS

LEVEL	CONTOUR
ē or ᵿ Extra high	ē or ᵿ Rising
é High	ē Falling
ē Mid	ē High rising
è Low	ē Low rising
è̥ Extra low	ē̥ Rising-falling
↓ Downstep	↗ Global rise
↑ Upstep	↘ Global fall

Dansk-tysk »kaudervælsk« som særkende

Annika Zepke, journalist på *Der Nordschleswiger*

Efter at jeg er flyttet til Sønderjylland, hører jeg ofte ytringer som: »Bist du gerade hierher *geflyttet?*«, »Ich *kontakte* dich einfach später noch mal« eller »Ich muss jetzt los, ich muss die Kinder *passen*.«

Hvis man som tysktalende er vokset op i Sønderjylland, vil man næppe studse over disse sætninger, men måske snarere spørge, hvad der skulle være i vejen med dem. For mig, der er vokset op i et sproget tysktalende område, kan det til gengæld være svært ikke at trække på smilebåndet, når jeg hører den slags formuleringer.

I begyndelsen bestod det underholdende hovedsageligt i, at det lød forkert i mine berlinske ører, men siden er smilet blevet et udtryk for oprigtig glæde over det, der gør grænselandet til noget særligt: Tysk og dansk, hvad enten det gælder nationalitet, kultur eller netop sproget, går hånd i hånd.

Som lokaljournalist på det tyske mindretals internetavis i Danmark, *Der Nordschleswiger*, er min hverdag præget af hurtige skift mellem tysk og dansk. Det kan endda ske, at der lige smutter et ord på det andet sprog ud ved et uheld. I mindretallet er sådanne pludselige skift mellem tysk og dansk imidlertid udtryk for noget langt vigtigere, som jeg blev klar over, da jeg i forbindelse med mit speciale interviewede medlemmer af det tyske mindretal: Det skaber følelsen af at høre til.

Det er afgørende for det tyske mindretals identitetsfølelse og tilknytning at have tysk som officielt sprog; men selvom der tales tysk ved officielle begivenheder, er medlemmerne af det tyske mindretal vokset op med to modersmål, især dem, der også er vokset op i Sønderjylland. Det er altså ikke det tyske sprog alene, der får tyskerne i Sønderjylland til at identificere sig som mindretal, men tit også deres dobbeltsprogethed: evnen til upåvirket at skifte mellem tysk og dansk.

En af de medvirkende i mit interview satte disse ord på det: »Når jeg er sammen med mine tysk-sønderjyske venner, som både kan tysk og dansk, er det

et værre kaudervælsk, fordi man bare siger det, der lige passer ind, eller det ord, man lige kommer i tanke om, eller som passer bedst.«

Ud over evnen til at tale begge sprog præges den uformelle kommunikation i mindretallet altså først og fremmest af *måden*, de to sprog tales og blandes sammen. Den kendetegner følelsen af at høre til mindretallet og er samtidig det naturlige skel til både det danske og det tyske flertal.

Selvom jeg personligt stadig langtfra taler fejlfrit dansk, tager jeg stadig oftere mig selv i at tale »mindretaltysk«, og det ser jeg som et tegn på, at jeg er faldet til i mindretallet. ■

Hvis man ikke har levet i et overlap mellem forskellige kulturer, kan det være svært at forstå, at ikke alle har hjemme i én national identitet. Bliv klogere på den såkaldte bindestreghedsidentitet i:

Malene Fenger-Grøndahl:
Danskerne findes i mange modeller.
Portrætter af 15 unge med bindestreghedsidentitet.
København: Frydenlund, 2021.
ISBN 978-87-7216-427-4. 286 sider. 300 kr.

Vellykket undervisningsantologi til danskfaget

Anne-Marie R. Melvang, cand.mag. i dansk og tysk ✉ melvang@mail.tele.dk

Sune Weile og Mia Bang Nedergaards antologi til danskundervisningen på ungdomsuddannelserne er en bog til tiden, da den beskæftiger sig med apokalypser, dystopier og utopier i litteratur og medier og dermed rammer lige ned i den virkelige verdens aktuelle pandemi, klimaangst og politisk uro.

Undergange – apokalypser i litteratur og medier er udkommet på Dansk lærerforeningens Forlag og er skrevet af tidligere fagkonsulent inden for danskfaget i gymnasiet

(STX og HF) Sune Weile og cand.mag. i dansk og lærebogsforfatter Mia Bang Nedergaard. Forfatterne har ikke ladet sig friste til i hast at flikke en antologi sammen i anledning af pandemi og klimaangst: Der er tale om en på alle måder gennemarbejdet lærebog, lige fra valget af kapitlernes emner til sammensætningen af tekster i de enkelte kapitler.

Bogen er stringent og overskueligt opbygget af fem kapitler, som beskæftiger sig med hvert sit underemne (*Religiøse undergange, Krig og undergang, Klimaapokalypsen, Den store pandemi* og *Når intelligensen tager over*), samt en introduktion, som for-

fatterne i forordet viseligt anbefaler lærere og elever at læse, uanset hvilke af bogens andre kapitler man vælger at arbejde med.

Lige til at gå til

Hvert kapitel består af en generel indledning om emnet og efterfølges af fem tekster eller tekstuddrag, som er udvalgt under hensyntagen til variation i generer (lyrik, prosa, reportage, computerspil, podcast, grafisk roman) og tilblivelsestidspunkt, kønsrepræsentation blandt bidragyderne og læreplanens krav om læsning af kanonforfattere, oversat verdenslitteratur m.m. Indledningerne klæder eleverne på til det efterfølgende analyse- og fortolkningsarbejde med teksterne og indeholder historisk baggrundsstof, introduktioner til vigtige tænkere og forfattere samt den fornødne terminologi.

Det er et omfattende arbejde at planlægge et undervisningsforløb til en danskklasse, og med Weile

og Nedergaards antologi har dansklæreren en gen-
nemarbejdet lærebog med såvel refleksionsspørgsmål
i kapitlernes generelle indledninger som fokuserede
arbejdsspørgsmål til teksterne, ligesom der i hvert
kapitel er forslag til flere værker, der beskæftiger sig
med emnet. Også læreplanens krav om, at eleverne
skal arbejde produktivt med medieudtryk i sociale
sammenhænge (f.eks. podcast og blog), er tænkt ind i
opgavematerialet, og bagest i bogen findes stilesæt til
STX, HF, HTX, HHX og EUX.

Ved de audiovisuelle tekster er der indsat et kort
link, som fører brugeren direkte videre til den pågæl-
dende tekst på internettet, f.eks. podcast, reportage
eller computerspil, hvilket fungerer godt.

Ambitiøst – og inspirerende – tekststudvalg

Antologiens tekster er generelt af høj litterær værdi,
bl.a. udgør digte fra Inger Christensens samling *Alfå-
bet* på meningsfuld vis en af teksterne i kapitlet *Krig
og undergang*, og gennem de sidste tre kapitler er der
fra forfatternes side lagt vægt på at medtage mange
tekster fra de seneste fem år af bl.a. Olga Ravn, Ra-
kel Haslund-Gjerrild, Kaspar Colling Nielsen, Yahya
Hassan og Caspar Eric. Mange af disse nyskrevne
tekster, men også et par gamle klassikere som Bønne-
lyckes *Aarhundredet*, Kristensens *Landet Atlantis* og
uddrag af Ernst Jüngers *På marmorklipperne* vil give
eleverne en læseoplevelse af de særlige, fordi teksterne
er så radikale, både æstetisk og indholdsmæssigt.

Radikalt vild og nærmest surrealistisk er også *Jo-
hannes' åbenbaring*, som forfatterne har valgt at
bringe et fyldigt uddrag af i første kapitel om reli-
giøse undergange, men på trods af at fortællingen
udlægges i den generelle indledning til kapitlet, er
det efter min vurdering en tekst, som størstedelen
af eleverne vil finde meget utilgængelig – og dermed
potentielt demotiverende for den videre beskæftigelse
med emnet i de følgende kapitler. Også uddraget
af Ursula Andkjær Olsens *Krisehæfterne* er krævende
læsning, men der skal selvfølgelig også være udford-
ringer til afgangseleverne.

Kapitlet *Når intelligensen tager over* vil helt sikkert
appellere til mange elever, da science fiction har en

særlig tiltrækning på unge, og da kunstig intelligens
forventeligt kommer til at spille en stor rolle i deres
liv fremover. Arbejdet med uddraget af Olga Ravns
De ansatte, K. Colling Niensens novelle *Hvis jeg hav-
de en førerløs bil* og uddrag af Philip K. Dicks novelle
Den elektriske myre skal sammen med opgaveforslag
om at lade f.eks. *Google Assistant* forsøge at bestå Tur-
ring-testen nok give eleverne noget at reflektere over.

Indbydende og gennemtænkt layout

Bogen har et håndterbart format, hvor hver kapitel-
forside har sin egen farvemattede illustration og et
appetitvækkende citat, og hvor kapitlernes tekstud-
valg har matchende farvekant, som gør det nemt at
orientere sig i den. De litterære tekster er forsynet
med linjetæller, og i det hele taget fremstår layoutet
gennemtænkt og indbydende. Dog ville lidt flere
mellemrubrikker i kapitelindledningerne med deres
temmelig høje lixtal og mange fremmedord have let-
tet læsningen og dermed forståelsen.

I betragtning af at antologien er til undervisning
i danskfaget, og at den udgives af Dansklærerfor-
eningens Forlag, burde der være læst lidt grundige-
re korrektur, så fejl som disse kunne være undgået:
Nogen har »sprunget en bombe« (s. 48), noget
kan »både (...) eller« (s. 5), og »pandemier (...) har
krævet sine ofre« (s. 108). Disse få fejl – samt enkel-
te kommafejl hist og pist – forstyrrer dog ikke det
overordnede billede af en velredigeret og -kureret
udgivelse, som givetvis vil finde stor udbredelse på
gymnasieskolerne. ■

Sune Weile og Mia Bang
Nedergaard:
*Undergange. Apokalypser
i litteratur og medier.*
København: Dansklærer-
foreningen, 2021.
ISBN 978-87-7211-128-5.
200 kr.

Sgauefajl i bøjer

Carl Jørgen Nielsen ✉ cjn@modersmaalselskabet.dk

Stavefejl og andre sproglige kiksere laver vi jo alle. Især når det skal gå lidt hurtigt. I sms- og mailbeskeder er det vel reglen snarere end undtagelsen. Ikke noget vi rigtig lægger mærke til. Det er naturligt med en lidt afslappet holdning til dansk retskrivning, når vi er på nettet. Det har vi vænnet os til. Det er helt i orden.

Men det er ikke helt i orden i enhver anden sammenhæng. Og da slet ikke, når man udgiver bøger. Så bør man anstrenge sig. Forfatteren skriver så godt og inspireret, som hun/han kan, og forlaget sørger for, at bogen er optimalt klar til læseren. Også når det gælder sproglige detaljer og faktuelle småting. Men her kan det ofte knibe noget. For ikke så sjældent, typisk sidst i anmeldelsen af en bog, er anmelderen lidt ude med riven med nogle kritiske bemærkninger vedrørende forlagets korrekturlæsning af den anmeldte bog. En ellers god bog kunne have været bedre, hvis korrekturlæsningen havde været i orden. Nu er bogen, som den er. Ikke som den kunne have været. Desværre. Det gælder efter anmeldelserne at dømme både bøger fra store forlag og mindre forlag. Ingen nævnt, ingen glemt.

Man vil så selvfølgelig kunne indvende, at sprogfejlene, så talrige de end måtte være, vel sjældent er egentlig meningsforstyrrende, og at det må være bogens indhold, der er af primær interesse. Sāmænd. Men det gør ikke det sprogligt formelle ligegyldigt. Det betyder noget, at en bog

er i orden. Sprogligt og på anden måde. Man kan selvfølgelig sagtens køre i en bil med nogle ridser i lakken. Men man ville bestemt ikke acceptere at skulle give fuld pris for bilen hos forhandleren. Hvad så med en sprogligt lidt skrattet bog hos boghandleren? Situationen er ganske vist ikke helt den samme. Man opdager først de sproglige skrammer, når man har købt bogen og er gået i gang med at læse den.

Paradoksalt nok har det vel aldrig været lettere at rette mindre sprogføj og indholdsmæssige smådefekter i et manuskript, end det er nu med digital

redigering. En rettelse kræver kun et klik med musen, så korrekturlæsning skulle synes at være en overkommelig opgave. En ordentlig korrekturlæsning koster selvfølgelig noget. Men hvor meget egentlig?

Især i betragtning af hvad der er på spil.

En bog er et særligt forbrugsgode, undertiden et betydeligt kunstværk. Og en bog er jo heller ikke helt billig. I førsteudgaven lander en roman i dag typisk på omkring 300 kroner. Den skal så bare være i orden. Også sprogligt. ■

AL MAGT TIL
KORREKTURLÆSERNE!

